A143

Lnr. 647.
A. Šmalstys
A 143

Apie

Joną Gutenbergą

ir apie tai,

kaip žmonės rašyti ir spausti išmoka.

1900

P. N.

Tilžėje 1900 metuosę.
Kaštu autoriaus pas Otto v. Maud[illegible]rodę atspausta.

(2)

655.1
Vi-139

Nachdruck verboten.

Perspaudo persekiojama.

Pasvalio
Mačiaus Katiliškio
viešoji biblioteka
Ž 6-C 2571

ĮŽENGA.

Kam ant mislios nebuvo užėjęs klausimas, kas ir kada abecėlę išmislijęs yra? Kokiu budu atsitiko, juog skambėjimus žmonių kalbos buvo pradėta ženklais išreikšti, tai yra litarais, rašte ir spaudoj?

Vaikus iškalėj moka; nė vienas iš lementoriaus pats gerai išmoksta skaityti. Bet iš kur-gi tas mokslas iškalėj ir lementoriuje atsirado? Nės mes čia esame jau prie užbaigto, sutaisyto daikto ir turiame tiktai keletą desėtkų litarų rašytų, arba atspaustų išsimokyti, idant viską perskaityti galėtumem. O buvo laikas, kuomet nieks ant svieto nei skaityti, nei rašyti nė nemokėja; paskiaus tiktai atsirado toks, kurs pats iš nieko prie rašto priėja, raštą išrado, ir nuog jo jau rašto nauda terpo visų pasklido.

Bet žmonės dar daugiaus padarė. Nė gana juog abecėlę išrado, bet dar ir tai dasiekė, juog iš pavienių litarų didžias knįgas sudėti išsimokino.

Kaip žmonės prie tai daėja? Kas ir kada tai išrada? Kaip knįgos atsispaudži?

Žmogus išmintingas apie kožną daiktą nor dasižinoti, o labiausi apie tokį, kurs visam svietui teip didelę naudą ataneš. Tokį daiktą verta gerai išpažinti, dasižinoti, kieno triusu ir kokiu budu išgautas tapo.

Dėlei to toj knįgoj iš pradžios apsakysiu, kokiu budu žmonės išsimokė rašyti, tai yra kokiu budu abecėlę išrado; o paskui — kaip nuog rašymo prie knįgų spaudinimo priėja.

1. Kaip žmonės nuog seniausiujų laikų terpo savęs susinešdavo.

Jau tukstančius metų žmogus ant žemės gyven. Visosę svieto dalysę ir visuosę laikuosę gyveno ir darbavosi įvairios gyminės ir tautos; apie daugalį iš jų visoki atmintis pragaišo, bet teipo-gi apie daugalį atsiliko atmintis senosę kningosę, dainosę ir padavimuosę, kuriuos nuog amžių senieji jaunesniesiems apsakinėjo.

Tai-gi jau iš tų padavimų galima spėti, kaip tai žmonės įvairiuosę atsitikimuosę ėlgdavos. Nors prieš keletą tukstančių metų tam atgal žmonių ant svieto daug mažiaus buvo, nėgu dabar, bet ir tuomet jau buvo galima sakyti, juog kožnas kraštas savo įpratimą turėjo. Kožna tauta stengėsi viską dėl savęs įtaisyti savotiškai ir kuogeriausi. Jegut kas, duokime išrado, kaip rumą pastatyti, tai kiti norėdavo tą geriaus pagal savo išmanymą padaryti. Juo daiktas svarbesnis buvo, juo daugiaus meistrų apie jį galvodavos, kaskart šį tą atmainidami ir pagerindami.

Nuo senų senovės visi žmonės vieną didžiai svarbą reikalą dėl visų turėja. O tai kožnoj kuopoj, arba gyminėj, kame žmonės terpu savyje gyveno ir darbuodavos, atsirasdavo tokie atsitikymai ir reikalai, kuriuos reikėdavo gerai kaip patiems teip ir dėl kitų atminti. Duokime, niekuris žmogus turėdavo šiokį ar tokį darbą atlikti: — idant apie aną neužmiršti, turėdavo tą sau atminčiai paženklinti. Kartais iš vieno krašto į kitą reikėdavo duoti žinę apie niekurį atsitikymą, pauojų arba karę. Nevisuomet budavo galima pasiuntiniui reikalą

atidengti: todėl vėl reikėdavo pasiųsti nekuriuos ženklus, tarsi raštą. Žodžiu tariant, nuog seniausiųjų laikų žmonės persitikrino, juog ležiuvio ir atminties ne visuomet užtenka, nės ležiuvis nevisuomet gal ten, kame reiki, pasiekti o atmintis gal pasirikti. Tai-gi nuog seniausiųjų laikų žmonės mislino apie tai, kokiu budu, reikalui užėjus, butu galiama ležiuvį ir atmintį pavaduoti ar užstoti.

Aišku, juog žmonės tokiuosę varguosę įvairiais ženklais stengdavos sau pašelpą suteikti. Paveikslo tam ne tol turiam jieškoti. Ir šiandien kožname sodžiuje rasime žmones nemokančius rašyti, kurie savotiškai, reikalui užėjus, manosi. Dažnai kluonininkas ant lazdelės ruoželius įpjaudams pažymi, kiek kapų pėdų atvežė vienas ar kitas berniokas. Karčemninkas su krėda, ant durų ruoželius užbraukydams, pažymi, kiek puskvorčių jo svečius ant bargo išgėrė. Kartais vėl šys ar tas, į miestą važiuodams, ant skarelės porį mazgelių užmezga, idant paskui atsiminti, jug šį ar tą atlikti tur. Kas-gi tai yra? Tai yra ženklai, kuriais žmonės savo atmintį sušelpi.

Tai-gi teip-pat ir musų prabočiai darydavo tukstančius metų tam atgal. Teip ir dabar daro laukiniai žmonės, kurie apie raštą ir girdėt nė negirdėja. Keleiviai ir mokslo vyrai, buvusieji tolymuosę Amėrikos ir Afrikos kraštuosę, aprašynėji, kokiu budu ten laukinios gyminės terpo savęs, reikalui užėjus, susineša. Pas mus atsiminimui ant skarelės mazgelį užmezgame; ten tokių mazgelių pasigaudami žmonės vieni kitiems įvairiausias žines praneša.

Seniaus Amėrikoj, krašte Pėru vadinamame, gyveno žmonės, kurie iš tokių mazgelių sustatydavo ilgas apysakas ir istorijas. Vienas mokįtas vyras atrado ten visą šmotą virvelių, kaip čia ant paveikslo matoma, terpo savęs mazgeliais suryštų. Prie vienos drutesnės virvelės buvo priryštos kitos laibesnės virvelės; ant kožnos virvelės kaskart tai kitoniškai mazgeliai užmeksti buvo, dvejopi ir trejopi, vienos virvelės raudonos, kitos žalios, baltos ir tt.

Mokslo vyrai daėja, juog kožnas mazgelis, virvelė ir virvelės parva ypatingą ženklą turėja. Virvelės raudonos karę ženklino, žalios — javų pjovimą. Mazgeliai du sykiu užmeksti ir tuojaus pagal drutoją virvelę esantieji žmones vyresniuosius ženklino, kiti-gi — moteriškes ir vaikus. Vis tą podraug paėmus laukiniai žmonės perskaitydavo, tarsi ik kokį raštą. Mazgeliai ir virvelės visai nėra į musų litaras panašus, bet kožnas supranta, juogi jiems tokią pat naudą atnešdavo, kokią mes nuog rašto turiame. — Tokiu budu susipažinome su vienu budu darymo ženklų. Šiandien, ant skarelės mazgą užmezgant, mes ir nei atsiminti neatsimename, juog seniaus buvo žmonės, kurie apščiai tokių ženklų pasigaudavo. O net ir dabar dar Australijoj yra gyminės, kurios tokiu budu verčiasi.

Mazgelių raštas.

Kitos vėl tautos visai kitoniškus ženklus turėja.

Ant labai senų paminklų Amėrikoj, Afrikoj ir Azijoj tapo surasti įvairus paveikslai, ant akmenų nelab dailiai išpjauti.

Tie paveikslai išrodo visokius gyvolius, paukščius, ginklus, žmones ir kitus įvairius daiktus. Žmonės pradėja tyrinėti, ką visi tie paveikslai ženklinti galėtu. Ant galo mokįti žmonės persitikrino, juog tie paveikslai yra nė kas kits, kaip teipo-gi mėginimas rašyti. Nė vienas iš tokių paminklų tukstančius metų išstovėja, iš ko matoma, juog *paveikslinis raštas* labai senas ir žmonėms labai seniai žinomas buvo. Paveikslinis raštas daug geresnis buvo nėgu mazgelinis. Ten virvelių supainiojime nesykį labai sunku buvo paženklinimą nuspėti. Tuom tarpu-gi kožnas paveikslas jau pats apie savę kalba. Mazgeliai visuomet didžios atminties reikalavo,

paveikslai-gi kožną daiktą per panašumą primena. Jegut, dūkime, buvo noras medžiojimą paženklinti, tai keletą žmonių su ginklais ant akmenio iškaldavo, o tės jais nuog jų bėgančius žvėrius. Apačioj arba iš šalies tiek ruoželių išpjaudavo, kiek žverių užmušta buvo.

Teip ant vieno iš tokių paminklų iškaltas yra briedis, aukštyn kojomis apverstas. Tai turėja paženklinti, jog čia yra palaidotas žmogus, Briedis pavardžia. Paskiau galva briedžio, kas pažymi, juog pasimyrusis geru medžiotoju buvo; toliaus visokiai papuošimai ir kirvelis: tai turėja paženklinti, juog Briedis terpo gyminės vyresniujų rėdoj krasę turėja.

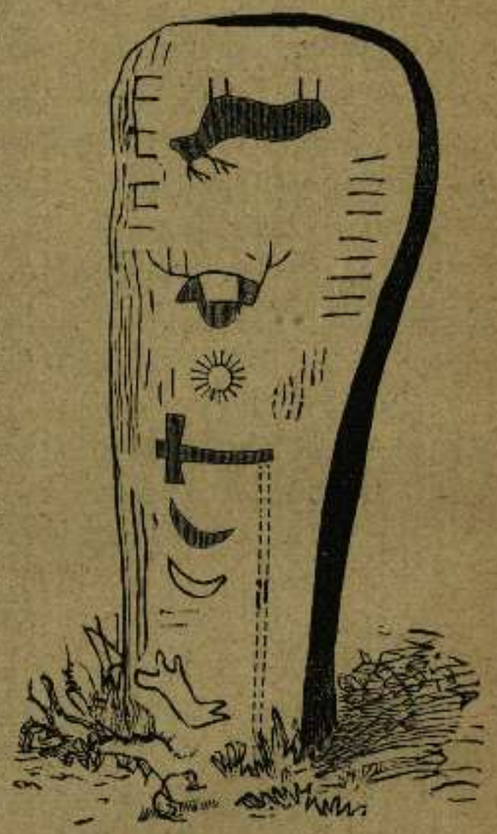

Paminklas su paveikslinių raštu.

Devyni ruoželiai iš dešinės pusės pažymi karių skaitlių, kuriosę pasimyrusis kariavo ir teip toliaus: kožnas paveikslėlis ir žymė jiems prigulentį daiktą arba veikalą paženklina.

Daug tautų tokio paveikslinio rašto pasigaudavo. Bet labiausi tuomi atsižymėja Aigiptijonai — tie patys, apie kuriuos Senasis Testamentas kalba.

Aigiptijonai gyveno Afrikoj, ant kraštų didelės upės, Niliu vadinamos.

Jų kraštas jau šešius tukstančius metų tam atgal nebuvo laukinis, tamsus, bet kuopuikiausi apgaspadorautas! Ten buvo dideliai miestai su muro namais ir akmeniniais paminklais.

Tokie paminklai buvo statomi ant kapų karalių ir karvedžių aigiptiškų, arba atminimui kokio svarbo atsitikimo.

Ant tokių paminklų, kaip ir ant ano amėrikoniško, įvairios figuros ir paveikslai buvo.

Žmonės spėkavo, juog ir tie paveikslai niekuriuos parašus pažymėti tur. Ilgainiui žmonės nemokėja anų perskaityti, daug mokįtų vyrų veltu apie tai galvojasi.

Bet ant galo keletą desėtkų metų tam atgal vienas prancuzas, didžiai mokįtas, daėja, kai Aigiptijonų parašai pažymi. Tas prancuzas daėja, juog Aigiptijonai paveikslų ir visokių ženklų visiškai kitoniškai, neng Amėrikiečiai, apie kuriuos kaitik kalba buvo, pasigaudavo.

Kožnas aigiptijoniškas ženklas, arba — kaip juos vadin — *jeroglifas*, pažymėdavo tiktai vieną kokį žodį, arba net tik vieną žodžio dalią. Teip, duokime: paveikslas, jaučio galvą išrodantis, nė patį jautį pažymedavo, bet, — nės jautis aigiptijoniškai *aps* vadindavos, tai jo paveikslas vien tik tarsnį *ap* pažymėdavo, nors tas tarsnis butu buvusęs ir žodžiuje, kurs visiškai apie jautį ne minia.

Aigiptijonai tuos paveikslus skaitydavo pagal tų daiktų vardą skanbėjimą, kokie ten daiktai paveiksluoti buvo. Per tai kartais iš dviejų arba ir daugiaus paveikslų vienas žodis sudidėdavo. Dažnai pažymėjimui vieno ir to paties tarsnio vienoj vietoj šioks paveikslas buvo, o kitoj kitoks, jegut tų paveikslų vardai panašus buvo. Todėl pas Aigiptijonus daug ženklų atminti reikėdavo.

Idant lengviaus suprasti, ką anie aigiptijoniškieji jeroglifai pažymėja, tegul kožnas lementorį atsimena. Lementoriuje prie kožno litaro dar tarsniai arba taralai asta: duokim prie litaro l stovi taralai la, lo, lu. Prie jų asta paveiksleliai nuog tų pačių taralų prasidėdantieji. Teip, prie taralą *lo* stov *lovos* paveikslėlis; prie *lu* stov *lušis*. Tai-gi, jegut prireiktu žodžius ne iš taralų, litarais rašytų, sudėti, bet iš tų paveikslėlių, tai apturėtumem raštą maž-daug į aigiptijonišką panašą.

Nors Aigiptijonai ir išrado naują rašymo budą, vienok patys su juom nemokėja gerai apseiti. Ženklų turėja labai daug, nės apie 900, ir dėlei to jų raštas didžiai keblus buvo.

Tai-gi su laiku Aigiptijonai, vieton aiškų ir tikrų paveikslų, prastesnių ženklų pasigauti pradėjo. Ant pažiuros toks ženklas mažai panašus buvo, o vienok Aigiptijonai žinoja, kokį taralą arba kokį vardą ans pažymėti norėja.

Išlengvo gangreit visi paveikslai į tokius ženklus persimainė. Tuomet Aigiptijonų raštas apstoja paveiksliniu buti.

Tame pat laike su Aigiptijonais kaiminystėj kita tauta gyveno, o tai Poinikai.

Tai buvo tauta labai mytri ir vaisbyste usijemanti. Poinikų vaisbiai su tavorais po visą svietą važinėdavo ir tankiai Aigiptą lankydavo. Ten teip-pat jeroglifus išpažino ir juos savo naudojimui pertaisė. Poinikai vienok daug geriaus suprato, juog raštą reik statyti nė pagal paveikslų panašumą į įvairius daiktus, bet pagal žmonių kalbos skanbėjimą.

Žinama, juog žmogus įvairiausius žodžius ištardams tuos pačius skanbėjimus atkartoji. Žodžių kalboj žmonių neaprukuota daugybė, bet skanbėjimų nedaug: žmogus kalbėdams tuos skanbėjimus kaskart kitoniškai tik sustato.

Teip dedasi ir su visa žmonių kalba: visų skanbėjimų, kuriuos žmogus ištaria, vos keletas desėtkų, o tik nuog įvairio ir nevienodo tų skanbėjimų sustatymo tukstančiai kitoniškų žodžių kalboje atsiranda.

Tai-gi Poinikai pirmutiniai tai užmatė ir suprato, juog kuogeriausi raštą, tai yra ženklus, apmąstyti pagal pavienius skanbėjimus. Surukavo, kiek jie patys įvairių skanbėjimų ištaria, ir kožną tokį skanbėjimą įvairiu ženklu paženklino. Poinikų kalboj tokių įvairių skanbėjimų dvidešimt ir dar keli buvo, tai-gi anie ir tiek ženklų jų pažymėjimui išmislina.

Iš tų tai ženklų ant rašto žmonių kalbos skanbėjimus išreiškenčio, pasitaisė *abecėlė*, arba litarai *a*, *b*, *c*, *d* ir kiti.

Tai buvo pirmutinė *abecėlė*. Nėr dorai žinama, kuomet ana sudėta tapo, bet tai tikra, juog porį tukstančių metų pirm musų.

Dabar, tais ženklais noriant rašyti, reikėjo tik įsidemėti, kaip žodis išsitari. Kaip kalboj žmogus kaskart tai kitoniškai žodžiuosę skanbėjimus permaino, teip-pat ir rašant pagal tai litarus perstatinėti reiki.

Išrodo, buk tai menkas ir lengvai snprantamas daiktas, o vienok tukstančiai metų praėjo, iki žmonės tai dasiprotėja.

Atsiminkime dar sykį, kokiu budu žmonės prie abecėlės prisiartino?

Iš pradžios, kaip mateme, *mazgelių* mėgino. Bet mazgeliai nuolatai reikalavo didžios atminties ir pigu juos sumaišyti buvo.

Geriaus jau buvo, žmonėms pradėjus rašyti *paveikslėliais*, kurie pažymėdavo tuos daiktus, apie kuriuos buvo noras rašyti.

Paveikslėliai budavo paišinami panašiais į daiktus, todėl juos ir lengviaus galima buvo skaityti. Bet ir čia nevisuomet pigu budavo reikalą atlikti! Kaip, duokime, parašyti kieno nors vardą, arba tokį žodį, kurs nei jokio matamo daikto nepažymi, o vien tiktai mislį arba pajautimą, duokime: rustybė, linksmybė? Ir čia žmonės stengdavos šeip teip *savo reikalus išreikšti*. Bet pagaliaus priėja prie rašymo, vardų pasigaunant. Jau čia nebrupėja apie paveikslėlius, apie tai, kai anie išrodo ir į kai panašus, bet apie tai, kaip kas vadinasi, kaip kas išsitari. Tokiu buvo Aigiptijonų raštas, *jeroglifais* vadinamas. Bet ir Aigiptijonų raštas dar geras nebuvo.

Aigiptijonai nesuprato, jog vietoj keleto šimtų taralų ir vardų gana pažymėti pavienius žmonių kalbos skanbėjimus.

Poinikai tai tiktai suprato. Jie tai išmislina pavieniems skanbėjimams ženklus, tai yra litaras ir pirmutiniai ant svieto abecėlę sustatė. Toks raštas, pagal skanbėjimą žmonių kalbos sutaisytas, buvo jau paskutiniu ir kuogeriausiu išradimu.

Nuog Poinikų visas svietas rašymo budą pasiskolino. Visur žmonės pradėja tokias abecėles taisyti, o net ir litaras, į poinikoniškas panašias, jimdavo. Tiek tik atmainos budavo, juog kožna tauta pridėdavo, arba atitraukdavo keletą litarų ir tai pagal tai, ar ana savo kalboj daugiaus arba mažiaus skanbėjimų pasigaudavo.

Musų abecėlė teip-pat sutaisyta pagal skanbėjimą lietuviškos kalbos. Apie 700 metų tam atgal mus rašyti išmokė šviesus vyrai, kurie patys latinišką abecėlę mokėja; dėlei to musų abecėlė į latinišką visai panaši. O vėl latiniška abecėlė iš grėkiškosios perdirbta buvo. Grėkai-gi pirm tukstančių metų savo litaras nuog Poinikonų pasiskolinę buvo.

Žiname jau, kaip laike tukstančių metų žmonės nuog vieno budo rašymo į kitą persimesdami ir vieni kitus pagerindami prie rašto ženklų arba abecėlės dasiekė.

Dabar prisižiurėkime, kaip anie rašė ir kokios buvo seniausios, pirmutinės knįgos.

---

2. Kaip ir ant ko seniaus žmonės rašydavo ir kaip seniausiosios knįgos išsižiurėdavo?

Seniaus žmonės raštais tiek nepasinaudoja, kaip dabar. Aigipte ir kituosę svarbiausiuosę kraštuosę užrašinėdavo tiktai svarbiausius atsitikimus, apysakas arba įstatymus, apie kuriuos visi ilgą laiką atminti turėjo. Retai kas dėl savo reikalų rašė, duokime, grometą.

O buvo teip pirmučiausi dėlto, juog rašto mokslą mažai kas težinoja. Kožname krašte buvo keletas mokįtų vyrų, keletas urėdininkų ir kuningų, kurie rašyt mokėja. Kiti žmonės apie tai nei jokios nuomonės neturėja. Ir dar buvo svarbi priežastis: nebuvo ant ko

rašyti. Šiandien mes rašome ant švelno ir minkšto poperio, su plunksna ir rašalu (atramentu). Bet nevisuomet teip buvo. Buvo laikai, kuomet žmonės poperio nepažino; tuomet jie ant akmeninių plytų rašydavo, o litaros ten nė plunksna, bet kaltu statydavo. Žinams, toks rašymas nebuvo lengvus, todėl jo retai ir pasigaudavo. — Kaip jau pasakyta, parašai ant paminklų iškalami budavo, kaip įstatymai ant akmenių arba gelžinių lentų. Kiek tai reikėjo įpratimo ir buklumo, idant ant akmenio kaltu įkalti niekurį parašą iš paveikslėlių sudėtą! Nėr stebėtinu todėl, jeigu mažai žmonių prie tai kyba.

Bet nės nuolatai terp žmonių daugiaus mokslo ir šviesos rasdavosi ir nės raštas nuolatai įvairiausiems reikalams vis reikalingesniu buvo, tai jau ir žmonės buvo bemanę, kuom akmenio lentos butu galima apmainyti.

Pamažu iš medžio plonutias lenteles taisyti pradėjo ir ant anų aštriu instrumentu parašus išpjaustinėti; teipo-gi ir medžių žievės pasigaudavo.

Aigipte augdava vandenyje paprastinis žolynas, į musų nendrę panašus, papirusu vadinams. Iš papiruso Aigiptijonai jau nuog senų senovės visokias naudas traukdavo: iš jo virves vydavo, iš šaknių valgius taisydavo ir tt.

Podraug su tuom užtėmyta buvo, jog papiruso žieve tur plonutę plevėlę, kurią atsargiai nuog medžio nujemus galiama išglostyti ir kaip stučką ar kasnyką ištiesti.

Nės jau žmonių mislioj kila klausimas, kaip sau rašymui darbą palengvinti, tai nėr nieko stebėtinio, juog kas ant tokių popirusinių stučkų litaras statyti pamėgino. Jam kiti pasiekė. Netrukus Aigiptijonai iš papiruso pradėjo dirbti rašymo medėgą. Tai buvo plonutelės ir siauros juostelės iš medžio plevelės; jas džiuvindavo, glostidavo ir taukais prileisdavo, teip, jog ant papiruso buvo galima teip minkštai ir gerai, kaip šiandien ant poperio, rašyti.

Į Aigiptą papiruso ješkodami atsišaukdavo žmonės iš tolymiausių kraštų. Visiems minkštas papirusas labiaus tiko, nėgu medžio arba akmenio lentos. Aigiptijonai

pradėję buvo daugybę tos medėgos taisyti ir vis-gi ištekti negalėdavo: atsitikdavo kartais, juog visas papirusas, vaisbių iš svetimo karšto pirktas, kelonėj nuskensdavo, arba sudegdavo; atsitikdavo teip-pat, juog Aigipte ant papiruso blogi metai užeidavo ir ans neužaugdavo: tuomet nebudavo ant ko rašyti ir vėl prie senų rašymo budų grįžti žmonės turėdavo. O Aigiptijonai naudodavosi iš savo padėjimo ir dažnai už papirusą didelius piningus plėšdavo.

Tai vis žmonėms netikdavo. Megino kituosę kraštuosę papirusų auginti: pas Aigiptijonus už brangius piningus pirkdavo to žolino šaknis ir paupėsę anas sodindavo. Bet papirusas niekur teip gerai, kaip Aigipte, neaugo ir vėl žmonės priversti buvo prie Aigiptijonų kreiptiesi.

Sykį atsitiko, juog mieste Pergama, Mažojoj Azijoj, viešpatavo karalius, kurs su Aigiptijonais blogai gyveno. Aigiptijonai, norėdami jam kuolabiausei įkerėti, apstojo visai į Pėrgamą papirusą perdavinėti.

Tuomet Pergamos karalius išrado budą be aigiptijoniško papiruso apseiti: o tai, jis pamėgino rašyti ant avelių ir teliukų kailių. Dėlei to kailiai kuogeriausi išdirbami buvo, paskui į diržius juos rėžydavo, skusdavo ir ant jų teip-pat, kaip ant papiruso, rašydavo.

Žinė apie tą naują budą netrukus po visą svietą pasklido ir visiems tai neišpasakytai patiko. Į Aigiptą nebreikėja jau važinėti: teliukus ir avinus visur buvo galima turėti, o per tai ir visur iš anų buvo galima kailius rašymui sutaisyti.

Nės kailiai rašymui pirmučiausi Pergamos mieste išdirbami tapo, tai tą medegą žmonės *pergaminu* pavadino.

Papirusas negalėjo su pergaminu lenktynių išturėti. Pergaminas buvo stundesnis, pigesnis ir baltesnis; netrukus jau nieks papiruso nebpirko, o net ir patys Aigiptijonai daugaliai atsitikimuosę pergaminio pasigauti pradėja.

Žmonės didžiai pragudrėja! Nuog akmeninių ir gelžinių lentų, ant kurių sunkiai litarus iškalti arba išrėžti priseidavo, prie papiruso ir pergamino dasiekė. Idant ant pergamino rašyti, vien įpratimo ir mokėjimo reikėjo, visai teip, kaip šiandien rašymui ant poperiaus. Pergaminas visur tape žinames. Net ir šiandien didžiai svarbus dokumentai ant pergamino jo stiprumo dėlei rašasi.

Apie 2000 metų tam atgal Arabijoj žmonės kitą rašymui medėgą užtiko. Arabai, lygiai kaip ir kiti žmonės, bovelninius audeklus devėja. Vienam iš jų ant mislios užėja, juog, nės kailį galima rašymui sutaisyti, tai ar nebutu galima teip-pat ir su bovelniniu audeklu padaryti. Ir iš tikro daugaliai mėginus žmonės iš bovelnos pradėja dirbti medėgą į pergaminą panašią. Tiktai ta medėga dar lengvesnė ir baltesnė buvo: tai jau tikras *popieris* buvo, gan panašus į tą, ant kurio šiandien rašome.

Tokiu tai budu žmonės pagaliaus aptiko kuogeriausią rašymui medėgą. Arabinis iš bovelnos poperis ir iš kailių pergaminas jiems kuogeriausi atsakančiais buvo. O kas už vis svarbiausi, tai ir poperis ir pergaminas daug pigiaus kaštavoja, nėgu pirmiausioji medėga, o tai ir per tai visų nuperkama tapti galėja.

Teip laike porio tukstančių metų žmonės nuog blogesnio prie geresnio žengia. Tai visai teip-pat, kaip su abecėlės išradimu. Čia kaip ir ten, įvairios tautos savo pagerinimus ir išradimus darė, iš kurių paskui visas svietas pasinaudoja. Aigipte papirusą išrado, Pergamoj — pergaminą, Arabijoj — bovelninį popierį, pagaliaus Vokietijoj 500 metų tam atgal popierį iš drobinių ir bovelninių lupatų dirbti pradėja.

Teip iš lengvo visos žmonių gyminės drauge darbuodamos šiandieninį popierį išrado — medėgą rašymui kuopigiausią ir kuogeriausią.

Atsimename, kaip su abecėle buvo: kaip nuog sunkių ir vargingų budų pradėję, žmonės datyrė budą lengvą ir protingą. Tokiu pat budu liko sutauptas laikas ir išdavimai, vietoj akmeninių lentų popierį išradus. Ačiui tai

rašytas žodis galėjo lengviaus terpo žmonių prasklisti, o tame ir yra didžiausi reikmenė.

Dar žodelį pasakysime, kaip išsižiurėja seniausiosios knįgos iš papiruso ir pergamino. Tuosę laikuosę, kuomet medėga — rašymui buvo akmenio arba medžio lentos, tai apie knįgas ir kalbos nė negalėjo buti. Tuomet žmonės nerašė, bet parašus iškaldami, arba išpjaudami, apturėdavo nė knįgas, bet paminklus ir toblyčias.

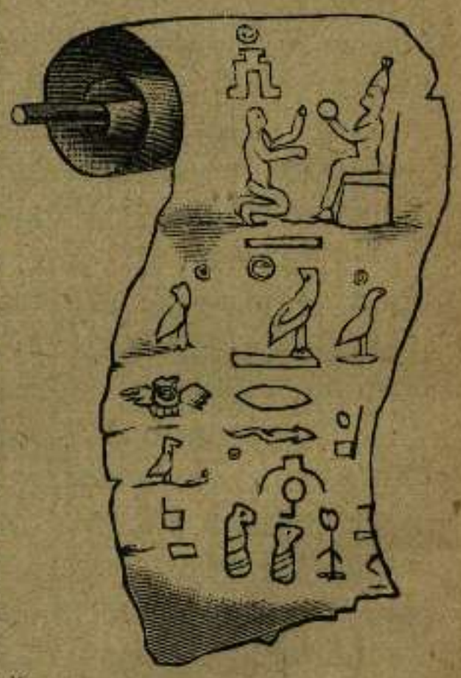

Šmotėlis senoviškos aigiptijoniškos knįgos, jeroglifais ant papiruso rašytos.

Ant pergamino ir popierio jau žmonės pradėja rašyti, nė tiek rašyti, kiek nudaryti mokoleliu, arba aštru šakalėlių daryluosę padažytais.

Toks raštininkas prie darbo stodavo su daugalia prietaisų ir rašydavo sunkiai, išlengvo, litarą už litaro nudarydamas. Juo svarbesnė knįga turėjo buti, juo puikesni litarai nudažami buvo. Kartais juos įvairomis parvomis nupiešdavo ir prie kožnos eilėlės budavo papuošimui nekurios figuros pridedamos. Tai ir amatas raštininko prie labai sunkių amatų prigulėja.

Knįgos, kurias anie rašė, visiškai nebuvo į musiškias panašios. Musų knįgos susideda iš daugalio lapų, viens grėta kito suklijuotų, arba susiutų. Pirmiaus kitaip buvo daroma.

Raštininkas, kurs vieną papiruso arba pėrgamino šmotą buvo išbaigęs rašyti, kitą šmotą jimdavo ir jį apačioj prie pirmutinio šmoto priklijuodavo; paskui tretį, ketvirtą ir tt. Tokiu budu ant galo visas rašymas išsižiurėja kaipo ilga ir plati stučka, arba ik koks drobinis audeklas. Noriant jį sukavoti reikdavo jį pirmiaus ant velanėlio suvinioti — visiškai kaip drobę. Skaitant vėl

reikdavo tokį rašymą išlengvo atvinioti ir skaityti šmoteliais nuog viršaus į apačią.

Kartais tokie suviniojimai labai ilgi budavo. Velanėlis, ant kurio rašymas viniojamas budavo, kartais labai gražiai išrėžytas budavo ir paauksintus galus turėdavo. Suviniojimas įsidėdavo į apskritą iš kailio makštį, ant kurios užrašyta budavo, kas knįgą sudėja ir kaip aną pavadino. Teip-pat ir su grometomis budavo: pergamino prirašytą šmotelį į trymitėlę suviniodavo ir aną ryšeliu peryšdavo.

Iš to matote, jog anų laikų knįgos visiškai į šiandieninias knįgas panašios nebuvo, o apie anų pragumą tai nėr ko ir kalbėti. Vienok ilgainiui anos žmonėms dėlei mokslo ir pasilinksminimo tarnavo.

Bet blogiausiu daiktu tai buvo tas, juog tokias knįgas labai negreitai surašyti buvo galiama. Jas raštininkai savo rankomis rašydavo ir todėl jos rankraščiais vadindavosi.

Kožnas rankraštis ilgo triuso reikalavo: nors todėl žmonės ir labai palengvinę buvo rašto ženklus ir buvo išradę kuogeriausią ir kuopigiausią rašymui medėgą, vienok knįgos nuolatai labai brangios buvo.

Reikėja todėl išrasti geresnį budą kningų rašymui ir anų perašymui.

---

3. Kostėr'is iš Harlėmo ir pirmutiniai spaudos paveikslėliai.

Visus senoviškus raštus, ar tai kaltu ant akmenio, ar ant pėrgamino mokolėliu, ar ant popierio plunksna, žmonės savo rankomis atlikdavo, be jokių prietaisų ar padarynių.

Kaip jau žinome, senovės laikuosę kningų parašymui budavo mokįti parašėjai, kurie mokėdavo greitai ir gražiai rašyti. Jegut kas buvo parašęs didžiai žingeidą apsakinėjimą, o kas kits dėl savęs tą apsakinėjimą panorėja turėti, tai turėdavo tokiam rašėjui už perašymą

Jonas Gutenbergas.

Mariaus Katiliškio 2
viešoji biblioteka
6-C 2571

užmokėti, arba pats darbą atlikti. Dažniausi vienok ant rašėjaus tai baigdavosi, nės seniaus dar mažiaus žmonių nėgu dabar mokėdavo rašyti.

Rankraščių klioštoriuosę perrašynėjimas 500 metų tam atgal.

Vienas rašėjis negal daugiaus iš vieno karto daiktų rašyti, kaip tik vieną; tai-gi jegut tos pačios kningos

viename laike pareikalaudavo 100 arba 200 asabų, tai ir tiek rašėjų turėdavo prie perašymo sėstiesi. O nors toks rašėjis butu buvęs savo amate ir bukliausiu, tai visuomet už vienos knigos kiaurus mėnesius parsedėdavo, o ne sykį, tai ir visus metus.

Kas-gi iš to?

Tas, juog knigos po svietą labai išlengvo platindavosi ir labai brangios buvo. Ir iki knigos tik rašytos buvo, tai yra iki anos rankraščiai buvo, tai ir kalbos apie anų pigumą negalėja but. Tuom tarpu knigų reikalingumas vis didinos ir kaskart daugiaus žmonių rupinosi apie tai, kokiu budu butu galiama graičiaus rankraščius sutaisyti.

Visi žino, juog žmogus kuodidžiausius ir kuosunkiausius darbus atlieka nė rankomis, bet įvairiausių padarynių pasigaudams. Kame galima, ten jaučio, arba arklio spėkų pasigauna; ranka negalėdams niekurio daikto pakelti sau svirtę įtaiso; vietoj kojų — ratų pasigauna: žodžiu — visaip ten manasi, kame savo silpnais sąnariais nieko ištaisyti negali.

Lygiu budu reikalas turėja eiti ir su knigų perašynėjimu.

Dar didžioj senovėj žmonės įsidėmėję buvo, juogei noriant turėti niekurį paisynį nė atmestinai jį reiki paisyti. Įsidėmėja, juog kietais daiktais, paveizdan pečinčia, galima minkštame kune ženklus atspausti. Tai-gi nuo seno pečėntes ant vaško atspausti mokėdavo. Nuog laiko-gi išradimo popieriaus, dar naują budą įgyja: tokias pečintes darylais pradėja nutepti. Darylai ant pečinties prie vietu išsikyšusiu prilipdavo, o potam bile tiktai tokią pečintį prie popierio pridėti — tai jau ant jo toks pat ženklas stovės nudažytas!

Mėgindavo teip pat ant medžio paveikslėlius išpjaustyti. Tam tikslui jimdavo plynią lentą ir ant jos paveikslėlį išpjaudavo. —

Paskui išsikyšusias vietas darylais nutepdavo ir lentą prie popierio prispausdavo. Ant popierio atlikdavo

ženklas lygiai tokio pat paveikslėlio koks ant mežio išpjautas buvo. Jegut kas panorėja pataisyti sau 100 tokių paveikslėlių, tai vieną lentelytę prie popierio turėja tik šimtą kartų pridėti, gerai ją darylais patepdams, ir 100 vienos kvormos paveikslėlių apturėdavo.

O dabar pažiurėkit tiktai, koksai tame skyrtumas buvo! kiek tai pirm darbo reikėja, idant 100 paveikslėlių kožną skyrimai nutėplioti? Dabar-gi naujo budo pasigaunant, sykį tik reikėjo tokį paveikslėlį ant lentos išpjauti, o ¡potam, jegut tik darylų ir popierio nestigo, tai šimtais tokius paveikslelius atmušti buvo galima. Čion jau žmogus neb ranka tėplioji, bet, sykį paveikslėlį ant lentos išpjovęs, ano kaipo padarinės pasigauna: jis tik darylais patepęs, popierį padėda ir prispaudži, o lenta pati ant popierio atmušimą arba paveikslėlį atlieka.

Išpjauta lentelė kortų atmušimui.

Tokie paveikslėliai didį pasivedimą turėja — juos labai noriai žmonės pirkdavo nės nebrangiai už anuos reikdavo mokėti, o jie neblogesni buvo nėgu tie, kuriuos pirmiaus ranka tėpliodavo.

Tokiu budu žmonės pradėja atmušti visokias pecintes, šventujų paveikslėlius, ženklus ir kortas arba kozerius lošymui.

Bet niekam ant mislios tuomet neužėja, juog toks paveikslėlių atmušimas gal tikti dėlei daug kitų daiktų.

Vienas tik žmogus tame naują užvedimą pramanė. Harlėmo mieste, kurs Golendrijoj, gyveno zakrastijonas, Kostėris jo pravardė. Tai buvo jaunas ir miklus žmogus,

kurs meistrysta noriai užsiimdavo ir mokėja ant medžio, ar akmenio pečintes ir paveikslėlius išpjaustinėt ar iškalinėti.

Reikėjo atsitikimo, idant Kosteriui viena mergaitė butu pasidabojusi. Kosteris, norėdams jai patikti, pradėja jai įvairias dovanas davinėti.

Vieną sykį — kaip sakė žmonės — išpjovė jis ant medžio litaras jos vardo; darbas jam pasisekė, tai jį į popierį įviniojęs ik šventadieniui sukavoja, kuomet su savo mergaiti pasimatyti tikėjasi.

Šventei atėjus, Kosteris atvinoja savo litarus, žiuri, — o čia ant popierio kuoaiškiausi stovi vardas jo myliamosios išrašytas! Čia jis suprato, juog litarai, iš šviežio medžio išppjauti, sulę išleidė ir tarsi darylais popierį pažymėja.

Kostėriui iš karto ant mislios užėja, juog iš to pasinaudoti galima: nuog to laiko, abrozėlius ant medžio išpjaustydams, apačioj anų dar parašus išpjaudavo. Teip po abrozėliu Szv. Ontano išpjaudavo parašą:

Szventas Ontanas Paduanietis.

Paskui lentėlę juodais darylais nutepęs prie poperio pridėdavo — ant popierio abrozėlis su parašu juodai atsimušdavo.

Nors Kostėris ir žinoja, juog galima litarus išpjautus atmušti lygiu budu, kaip ir abrozėlius, vienok jis nedasimislina, juog anų ir knįgų spaudimui pasigauti galima.

Knįgos, kaip ir pirmiaus, rankraščiais buvo pasilikę, tai yra jas žmonės tiesiai rankos raštu — plunksnos arba mokolėlio pasigaudami — rašydavo išlengvo, kaip ir pirmiaus, be jokios atmainos.

Bet jau prisiartino laikas, kada žmonės turėja įgyti geresnį knįgų spaudinimui budą, tokį, kurio ir šendien pasigauna.

Apie tą naują kningų spaudimo budą visokie neteisingus apsakinėjimai išmislyti: teip, niekurie sakė, buk tai tas budas į Europą iš Azijos nuog Kitaječių atveštas buvo, kurie jau seniai aną išradę buvo ir tt. Tai vis vienok neteisybė. Šiandien visi tinka ant to, juog da-

bartinis knigų spaudinimo budas keletą šimtų metų tam atgal Vokietijoj Jono Gutenbergo, vokiečio išrastas buvo.

---

4. Jonas Gutenbergas ir spaudos išradimas.

Tai atsitiko arti 500 metų tam atgal.

Apie 1400 metą, Vokietijoj, Moguncijos mieste gyvena turtinga bajoriška Gutenbergu šeimina. Tai šeiminai terpo 1395 ir 1400 metų pribuvo sunus, kuriam ant krikšto Jono vardas buvo duotas. Jonas Gutenbergas jau nuog mažiausiųjų savo dienų didžiausį pamėgimą dėlei visokių amatų turėja.

Laimingai, Moguncija buvo miestu, kame visokie amatai žydėja. Kaip ant ano laiko, tai nebuvo sviete tokio amato, kuriuom Moguncijoj kas nors užsijėmęs nebutu buvęs. Jaunas Gutenbergas turėja kam prisižiurėti ir iš ko pasimokįti.

Bet iš visų amatų jam labiausi patiko rašėjų užsijėmimas ir tų, kurie abrozėlius išpjaustidavo ir anuos atspaudindavo.

Mokslo kningas pats dėl savęs perašinėdams, Gutenbergas nė sykį apie tai užsimislyjęs buvo, juog tas perdaug triuso reikalauji, ir ar nebutu galima tai greičiaus ir lengviaus atlikti?

Jaunu dar budams išsimokė abrozėlių išpjaustinimo ir anuos savo palinksminimui ant popierio atspausdavo.

Podraug su tuom dasižinoja, kaip seniaus knįgas perašinėdavo, kuom ir ant ko? Dasižinoja maž — daug apie tai, kas čia pirmuose skyriuose pasakyta buvo ir suprato juog, jegut žmonės jau tiek išrado ir prasimokė, tai ir daugiaus ką dar galima padaryti.

Bet kaszin ant ko Gutenbergas pabaigęs butu buvęs, jegut nė vienas atsitikimas, kurs jo gyvenimo budą permainė.

Anuosę laikuosę terpo gyventojų Vokietijos miestų dažnios karės atsibudavo. Turtingesnieji ir bajorai nuolatai „kariavo" su biedningais ir mieščionimis. Gangreit nei vienos dienos nepraeidavo be kruvinų ulyčios mušių.

Bajorai savo valdžią parodyti norėdavo ir ant mieščionių užpuldavo; tai vėl mieščionys apmauduoti savo apmaudas atkeršyti norėja ir už savo tiesas kariavo.

Teip buvo ir Moguncijos mieste. Bajorai pradėja karę su mieščionimis vesti. Karė didžiai karšti buvo ir tuom pasibaigė, juog mieščionys daugalį bajorų iš miesto

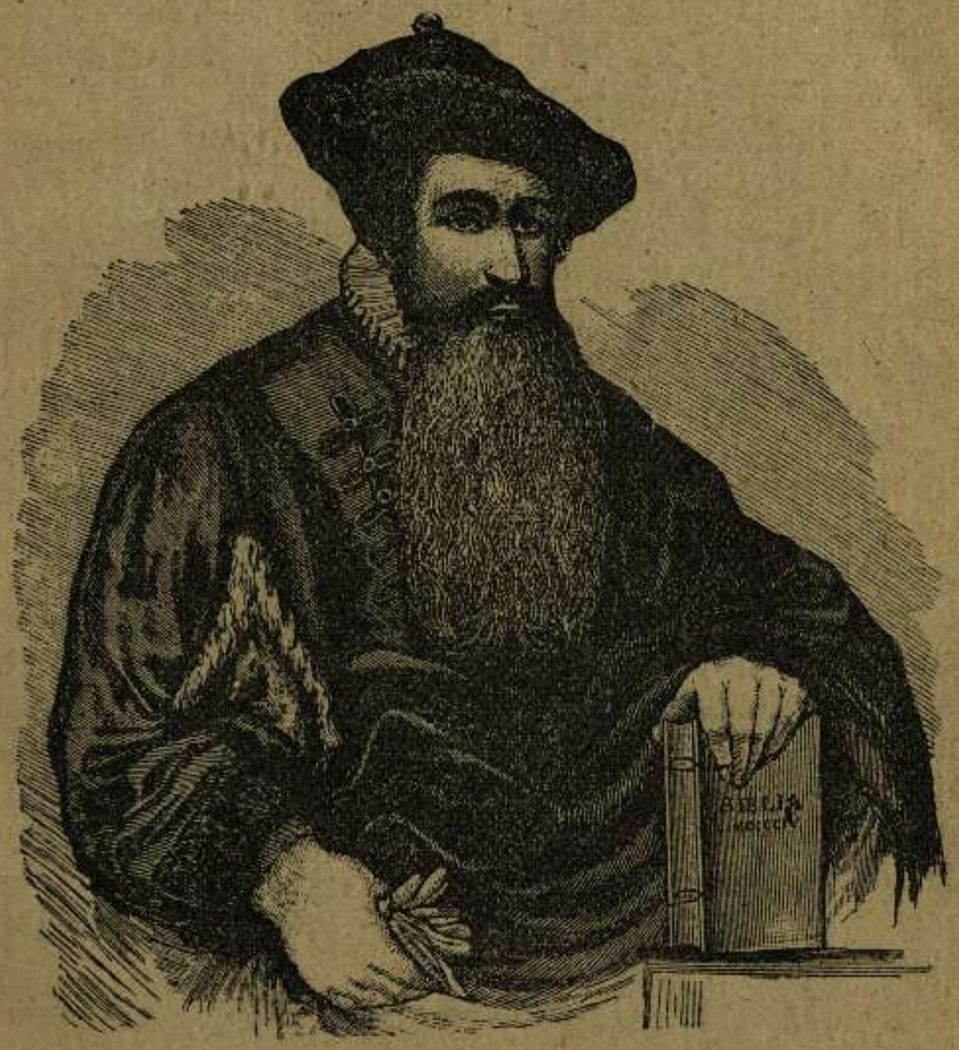

Jonas Gutenbergas, spaudos išradėjus.

išgynė. Podraug su kitais turėja bėgti ir Jonas Gutenbergas, kuriam tuomet apie 20 metų buvo.

Iš Moguncijos pabėgęs Gutenbergas Strasburge apsigyveno, kame neapstoja toliaus mokinęs ir triusęs.

Visiškai neturėja iš ko gyventi, — tai-gi da stropiaus prie amatų turėja griebtiesi, nės vien iš to gyvena.

Iš Strasburgo, kame mieliausi buvoja, dažniai iškeliaudavo svieto pažiurėti.

Buvo įprotis Vokietijoj, juog kožnas amatininkas, pirm neng savo paties varstotą uždėjęs buvo, turėja daugalį miestų aplankyti, idant prisižiurėti įvairiems amatų padėjimams. Teip darė ir Gutenbergas. Kaipo prastas amatininkas keliavo jis iš vieno miesto į kitą, apžiurėdams viską, kas buvo apžiurėjimo vertas.

Jis perkeliavo Valaku žemę, Golendriją; teipo-gi po visą Vokietiją išvaikštinėja.

Apie tą laiką Strasburgo gyventojai, kurie Gutenbergą už jo triusą ir mokslą pamylėję buvo, pajemė į nelaisvę Moguncijos burgmeistėrį. O buvo teip, juog Moguncija, Gutenbergą pavarydama, visus jo turtus sujemė ir, ant prašimų neveizdant, anų turtų sugrąžinti nenorėja. Tai-gi Strasburgo gyventojai sakė, juog jie tolei burgmeistėrį nelaisvėj laikysią, iki Moguncija ant rašto nepažadės turtus Gutenbergui sugrąžinti. Pats burgmeistėris, kuriam labai rupėja kuoskubiausi iš kalinio išsitraukti, pats apie tai rupinties pradėja ir netrukus dalis turtų Gutenbergui sugrąžinta tapo. Bet dabar su Gutenbergu jau teip buvo, kad ans be darbo, be mokslo ir be amatų gyventi negalėja. Dabar, kuomet galėja apsistoti dirbęs, nės jo turtai jį išmitinti galėja, jis dar stropiaus už darbo pasijėmė ir vėl prie savo myliamosios mislios, o tai kaip reik padaryti, idant knigas butu galima pigiai ir greitai perašynėti, sugrįžo.

Apie 1435 m. Gutenbergas, Golendrijoj vešėdams, su Kostėriu pasižino, su tuom pačiu, kurs pirmutinis po abrozėliais parašus išpjaustyti pradėja.

Bet nuog laiko, kuomet Kostėris ant lentelės pirmutinius litarus išpjovė daug jau metų praėję buvo. Kostėris teip-pat netinginiavo ir didžiai savo amatą pirmyn pastumė.

Kostėriui su Gutenbergu susipažinus, jau jis ilgas maldas išpjaustinėja ir net visą knigą išpjaustinėti mėgino.

Dirba tai šeip. Ant plynios lentos išpjaustinėdavo litarą po litarui visą puslapį, teip, juog ant lentos pasidarydavo medžio raštas, išsikyšusis; tiktai litarai tame rašte į kairę pusę atgrešti buvo, idant jie potam, juos atmušant, kaip priguli išeitu. Paskiaus litarus darylais padažęs ir ant popieriо atspausdavo. Iš to jau tikrai, atspaustą puslapį apturėdavo. Paskui jimdavo antrą lentą, ant jos antrą puslapį išpjaudavo — ir teip toliaus. Jegut knigą, duokime, 50 puslapių turėja, tai Kostėris pirmiaus 50 lentų išpjauti turėja. Už tai-gi paskui puslapį už puslapio jis galėjo šimtus ir tukstančius ekzemplorių ant popierio atmušti.

Tai buvo sunkus darbas; bet jegut reikėja daug ekzemplorių niekurios knigos turėti, tai tuom budu buvo pigiaus ir lengviaus darbą atlikti, nėgu perašant.

Kostėris net jau turėja vieną tokią knigą, o tai lotiniška lementorių ir aną Gutenbergui parodė.

Gutenbergas visą reikalą iškarto suprato. Bet teipo-gi pamatė, juog tai nebuvo budas, kurį už geriausį palaikyti galima.

Laike visos kelionės nuog Kostėrio namon užsimislyjęs buvo apie lentas su išpjautais ant anų litarais.

— Vienok — mislija sau — knigų ant lentos išpjovimas labai brangiai atseina. Teisybė, su tokia lenta galima daugalį vieno ir to pačio puslapio atmušti; bet, jegut knyga 100 puslapiu turi, tai dėl anos ir 100 lentų reikalingas. O paskui kitai knigai vėl naujas lentas išpjauti reikėtu — ir teip be galo . . . . Nė, tai nėra geras budas.

Teip bedumodams atsiminė, juog Kostėrio lementoriuje matė ant vienos lentos visą abecėlę išpjautą, litaras po litarui. Umai, tarsi jam galvoj prašvyto!

— O jegut vietoj čielų puslapių išpjauti vien litarus, kožną skyrimai ant mažutės lentelės? . . . Tai-gi tokius

medžio litarus butu galima vieną prie kito statyti iš anų čielus žodžius sudėti, o iš žodžių puslapius ir knįgas . . .

Mislioj jau pradėja ištašynėti tokius mažus litarėlius, juos į eilę statė, mainė ir gangreit matė, kaip vis tai bus.

Tarsi, tai mažas daiktas, juog kožnas to pat butu dasimislyjęs, kas Gutenbergui ant mislios užėja. O vienok tukstančiai metų praslinko, ir nieks kitas savo mislioj ant to užėjęs nebuvo.

Nieks nedasimislija, jog vietoj čielų puslapių geriaus pavienius litarus išpjauti, o iš tų litarų potam sudėti žodžius, eiles ir puslapius. Šiandien maži vaikai ne sykį sudėda žodžius iš litarų, ant medžio patepliotų, kuriuos tėvai jiems nuperka. O tuomet net toks mitrus ir buklus žmogus, kaip Gutenbergas, neiškarto to dasiprotavo.

Nuog Kostėrio namon sugrįžęs Gutenbergas savo varstote užsidarė ir dieną ir naktį sedėja su pielele, kaltu ir kitais instrumentais, litaras išpjaustįdams. Ant galo visą abecėlę išbaigė ir dabar, rankoj turėdams tuos pajudinamus litarus, iš tikro suprato, kaip didį išradimą padirbęs buvo. Bet dar daug laiko praeiti turėja, iki pats Gutenbergas ir kiti žmonės iš jo išradimo naudoties pradėja.

---

5. Gutenbergo ir jo išradimo liktynė.

Idant gerai suprasti, kaip Gutenbergas knįgas spausti norėja, su atyda jo darbo aprašymą perskaitykime.

Gutenbergas nuog Kostėrio sugrįžęs, kaip žiname, tuojaus prie litarų išpjovimo griebėsi. Dėlei to priskaldė sau iš kieto medžio lygiu lentelyčių. Ant kožnos tokios lentelytės su kalteliu ir pielele iš viršaus litarėlį išpjovė. Kožną litarėlį atžagariai išpjovė, tartum anas nuog dešinės į kairę ranką rašyta buvo; o tai dėl to,

idant ant popierio atmušant vėl atžagariai išeitu, nėgu tai išpjauta buvo, o tai teip, kaip parašyta tur buti. Iš pradžios išpjovė A, paskui B, C, D ir tt. — visą abecėlę. Apačioj kožnos lentelės skilėlę išgrežė. Tie litarai teip išsižiurėja, kaip čia ant abrozėlio.

Kuomet jau daug tokių litarų, arba, kaip juos šiandien vadin, raidžių turėja, tai iš anų žodžius sudėti pradėja. Ant musų paveikslėlio iš tokių raidžių yra sudėtas žodis A D.

Jis litarus statė vieną pagal kitą teip, kaip mes juos žodžiuosę ištariame.

Kuomet jau vis ąeilę sustatęs buvo, tai per skilelės, kurios apačioj raidžių budavo, virvelę perverdavo ir stiprai litarų eilę sutraukdavo. Pirmutinią puslapio eilėlę sudėjęs jimdavosi už antros, paskui už trečios ir tt., iki visas puslapis sudėtas nebuvo. Tuomet atsakančiuosę romosę visą puslapį teip suspausdavo, idant nei vienas litaras pasijudinti negalėtu.

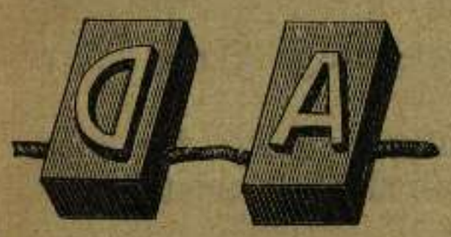

Gutenbergo pajudinamos raidės.

Paskui raides paviršiui darylais tepdavo, toliaus ant popierio išteptą pusę pridėdavo ir prispausdavo, tai ir yra spauda.

Ant popierio visi litarai atsimušdavo vienas paskui kitą teip, kaip pirmiaus raidės sudėtos buvo. Tokiu budu popierio netrukstant, Gutenbergas galėja atmušti, atspausti tiek ekzemplorių to pačio puslapio, kiek tik norėja. Teisybė, panašų į tą dalyką ir Kostėris darė. Bet Kostėriui, noriant atspausti antrą, arba tretį knįgos puslapį, reikėjo antrą, arba trečią su litarais lentą išpjauti. Tuom tarpu Gutenbergas atryšdavo tik virveles, išmetinėdavo savo raides ir jas kitaip sudėstidamas, kitus žodžius ir kitą puslapį apturėdavo, ir darylais padažęs ant popierio naujį puslapį atspausdavo. Arba, kitaip sakant, turėdams apie porį šimtų raidžių kiekvienam

abecėlės litarui, jis galėjo tukstančius įvairiausių puslapių atspausti. Reikėja tiktai kaskart kitoniškai tas raides išstatinėti.

Pigu suprasti, kiek tai tokiu budu laiko ir triuso sulaikyti galiama buvo. Sykį tiktai spaudėjus padirbęs, arba nusipirkęs keletą šimtų kožno litaro raidžių, paskiaus, kaskart tas raides kitoniškai išdėstidamas, galėja tukstančius knįgų atspausti.

Jedut gerai apmisliti, tai jau iš pačios žmonių kalbos prigimties išeina toks knįgų spaudimo budas, kokį Gutenbergas išrado. Nės žmogus kalboj teip-pat pasigauna vienų ir tų pačių skanbėjimų, tiktai kalboj kaskart jis kitoniškai juos talpin. Ir spaudėjus tur žmonių kalbą sekti, nės knįga, — tai vis tas pats, kaip ir žmogaus prakalbėjimas.

Matome todėl, juog Gutenbergas gerai atitiko ir daiktą neišpasakytai naudingą išrado.

Bet nuog geros mislios iki tikrai naudai dar labai toli. Tame pats Gutenbergas persiliudija, kuomet iš savo išradimo pasinaudoti norėja.

Nors Meguncija ir atidavė Gutenbergui dalį jo turtų, bet visuomet to perdaug nebuvo. Neapstojamame darbe ir kelonėsę jis daug padėja, o čia išdavimai nuolatai augo, o pelno nebuvo. Gutenbergas raides pats dirbo, bet tai labai brangiai jam kaštavo, o tuome dar labiaus, juog medžio raidės trupios pasirodė ir todėl prireikė jas metaliniais dirbti. Gutenbergas ilgą laiką pats su savo vargais glėbavosi, dingodams, jog visam-kam pats išgalės, bet ant galo pagalės pasitikrino, juog iš šalies nuog žmonių pašelpos reikalauji.

Anuosę laikuosę žmonės į visokius burtus tikėja ir kožną naują išradimą ir užvedimą lengviai kaip velnio pramanimą prilaikė.

Gutenbergas todėl labai atsargiu turėja buti; bijoja, idant tamsus žmonės, patys savo naudos nenumanįdami, jo neparukuotu už kokį burtininką, su tamsiomis dvasėmis susinešimą turintį. O čia jau Strasburge svietas

apie jį kalbėti pradėja; amatininkai apsakinėja, juog Gutenbergas dirba stebėtinas, neregėtas dar padarines, — ir visi norėja žinoti, dėlei ko jis savo dirbtuvėj užsidaro ir visuomet pats vienas dirba.

Ant viso to atsižiurėdams Gutenbergas matė, juog jis vienas savo vargus nepergalės ir todėl draugininkų ješkoti pradėja.

Tuomet už knįgas brangiai mokėdavo, o nės Gutenbergo išrastu budu anų nebreikėjo perašinėti, o per tai jas daug pigiau galiama buvo dirbti, todėl draugininkus surasti nesunku buvo.

Į draugystę prie Gutenbergo pristojo du Strasburgo amatininku: Dritzėgen's ir Gėlman's. Bet šiedu nelabai daug piningų turėja. Todėl sumislija drauge veidrodžių dirbtuvėlę užvesti. *Veidrodžiai* ant kermošių labai gerai persiduodavo; nuog to pardavimo pelnas eidavo ant visokių pagerinimų knįgų spaudinimui.

Pagerinimų-gi daugybę reikėjo padaryti. Reikėjo išrasti tokią spaustuvę, kuri lygiai nudarytas raides prie popierio spaustu; teipo-gi reikėjo gerus spaudos darylus sutaisyti, kurie ant poperio nesiskirtu, nesitėpliotu ir aiškiai litarus atmuštu.

Dritzėgen's budams stropu ir išmintingu darbininku, daugėl kuome Gutenbergui padėja. Bet nelaimė — netrukus po uždėjimui draugystės ans susirga ir pasimyrė.

Gutenbergas šeip — teip ir be jo butu apsiėjęs, bet čia nauji bėda užėja; myrusio šeimina prispirdama reikalavo jo įpedingumo. Tuom-gi tarpu viskas į padarines ir varstotą įdėta buvo ir Gutenbergas neturėja kuom užmokėti. Dritzegeno šeimina jį sudan padavė. Tai nerukuojant draugai, nuolatą vargą ir nepasivedimus matydami, jį apleisti pradėja.

Šia byla Gutenbergą suėdė, o kas dar blogiaus, tai išradimo paslaptinė vos visiems attidingta netapo. Tiesdariai žingeidavo pasižinoti, kuom Gutenbergas usijėma ir apie tai darbininkus pradėja klausinėti: šie vienok

nenorėja atidingti paslaptinės savo meistro ir mokintojaus.

Ir vėl Gutenbergas pasiliko plikas kaip tilvikas: visą lobį, kurs jam paliko, galimo buvo ant vieno vežimo sudėti. Ten buvo keletas šimtų švininių raidžių ir spaustuvė litarus ant popierio atspaudinti.

Matydams, juog nieko Strasburge ištaisyti negali, Gutenbergas į savo gymtinį miestą iškeliavo. Apsakynėji žmonės, juog visą tą kelį jis peščius ėja, nės ant vežimo jo vienutinis turtas sukrautas buvo, o tai raidės ir spaudžiamasis varstotas.

Vėl keletas metų jam varge praėja. Moguncijoj jis vedė ir truputį žmonai padėdant darbavosi. Pradėja atspausti, pirmutinią knįgą — bibliją, bet vėl jam pinįgų pritruko.

Tuom tarpu du pirmbuvusi jo bendru Strasburge patys spaustuvę atidingė. Potruputį nuog pačio Gutenbergo sekrėtą dasižinoja, potruputį ano dasiprotavo, ir dabar, savo mokintojį atstatę, patys iš ano išradimo ir darbo pasinaudoti norėja.

Apie tai į Moguncijją žinė atėja ir Gutenbergas naujų sądarbininkų ješkoti pradėja, nenorėdams savo išradime pralenktu buti. Turtingas bankieris Faust'as ir jo žentas Šėffer'is sulygova su Gutenbergu į draugystą įeiti.

Bet Faust'as iškarto tokį suokalbį parašė, kad sau viską užgriebė, o Gutenbergas prie savo paties varstoto tik darbininku atsiliko. Kitaip apsiversti negalėdams jis turėjo ant visko sutikti. Tuom tarpu Šėffer'is labai miklu darbininku pasirodė ir svarbius pagerinimus spaudoj padarė.

Iki tuom laikui Gutenbergas nieko su raidėmis negalėja pasidaryti: iš medžio anos pertrupios buvo, o iš švyno perminkštos ir blogai atspaudinėjo. Šėffer'is švyną su kitų metalu sumaišė ir apturėja raides kaip reiki, — nei perkietas, nei perminkštas. Podraug su tuom — kaip regiasi — Šėffer'is pirmutinis dasimislina,

juog kožnos raidės nėr reikalo metale išpjauti, bet galima jas atlieti iš metalo tokiose padarynėsę, kame ant dugnio litarai įdubusieji bus išpjautis. Tokiu budu, vienos kvormos ar padarynės pasigaunant, galima buvo tukstančius vienos ir tos pačios raidės, kuri kvormoj buvo, atlieti. Turiant-gi tiek kvormų, kiek litaru abecėlėj, galima buvo kožno litaro tiek raidžių atlieti, kiek anų reikėjo. Nėra dorai žinoma, ar tas raidžių kvormosę atliejimas vieno Šėffer'io išrastas buvo, ar tai jo podraug su Gutenbergu, gana bet to, juog tas išradimas labai knįgų spaudimą pirmyn pastumė. Tuom tarpu Gutenbergo ir spaudos darylai pagerinti buvo ir ant galo visas varstotas kaip priguli įtaisytas tapo.

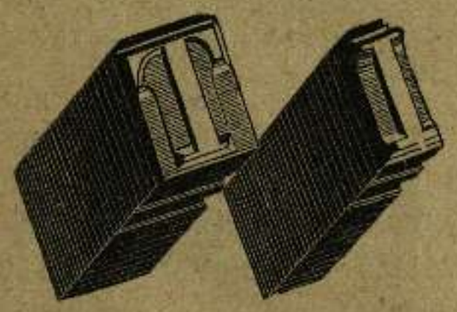

Raidės iš mėtalio atlietos.

Svarbiausiomis to varstoto dalėmis buvo raidės ir spaustuvė atspaudimui.

Regėtusi, juog dabar Gutenbergas jau viską atliko ir ilgai sunkiai dirbęs galės atsiilsėti. Tuomtarpu kitaip atsitiko. Bankieris Faust'as išrukavo, juog iš knįgų spaudimo didis pelnas gal buti ir juog jį visą verta jam vienam užgriebti. Todėl su žentu susikalbėjiva, idant Gutenbergą visiškai nuog reikalo atstatyti. Ir vėl jį bylomis teip supainioja, juog Gutenbergas visko netėko. O Šėffer'is ir Faust'as spaustuvę pasisavinę ją nuog savęs vieni toliaus varyti pradėjava.

Metuosę 1461 toj spaustuvėj buvo atspausta pirmutinė knįga — Biblija, arba Raštas Šventas. Paskui pradėja atspaudinėti kitas knįgas maldų, mokslo ir tt.

Gutenbergas tuomet jau senas buvo ir didžiai viso gyvenimo vargais surupintas. Jau antrą sykį žmonės jį šėlmiškai apgavo.

Nežinoja, kaip su savim padaryti ir turėja žiurėti, kaip iš jo ilgo ir sunkaus darbo naudojasi palaistuvas

apgavykas, todėl tiktai, kad piningus turėja. Vienuitiniu jo palinksminimu buvo tas, juog jis išrado tokį daiktą, kurs visam svietui didelę naudą atnešti turėja. Jis žinoja, jog nuog to laiko knįgos plačiai po visą svietą prasisklys.

Gutenbergui su pagelba niekuris daktaras Konradas pribuvo, kurs Fausto šelmysta didžiai įpikdįtas buvo. Tas davė Gutenbergui pinįgus ant naujos spaustuvės atidengimo.

Nuog to laiko Vokietijoj jau trys spaustuvės buvo: viena Strasburge ir dvi Moguncijoj. Gutenbergas, nors senas, dirbti nesiliovė ir nuolatai tai šį, tai tą savo varštote pagerindavo. Tai nerukuojant žmones mokslan pas savę prijimti pradėja.

O reiki žinoti, juog Gutenbergas daug ko mokėja ir — kas svarbiausi — gerai suprato, kaip svarbu dalyku spaudimo amatas yra. Spaudos arba druko mokindamas žinoja, juog tokiu budu greitai po visą svietą tas amatas prasiplatins, o iš to vėl žmoniems bus neaprukuota nauda.

Nė vienas Gutenbergas suprato, kaip svarbiu dalyku jo išradimas buvo.

Vokietijos ciesorius Maksimilijonas, dasižinojęs apie tai, kaip dabar knįgas greitai galima spausti, išsitarė, juog žmonės, kurie spauda užsijam, vienodai su mokintojais ir mokslo vyrais rukuojami tur buti. — Tai-gi jis spaudėjus apdovanojo privilėgijomis ir juos aukščiaus amatininkų iškėlė.

Gutenbergas tos garbės jau nebsulaukė.

Netrukus po uždėjimui trečios spaustuvės Moguncįją priešai užpuola ir miesta išgriovė. Ugnelėj ir Gutenbergo spaustuvė neišliko. Vos pats gyvas išsigelbėja, o jo mokitiniai ir darbininkai po visą kraštą išsiskirstė.

Tai jau pabaigoj Gutenbergo gyvenimo atsitiko, kuomet jau nebturėja nei spėkos nei noro pradėti darbą iš pradžios.

Paskutinius metus jis prie kunįgaikščio Adolfo Nassaviečio praleido. Kunįgaikštis aną priglaudė ir labai aukštai guodoja už didį jo prieš visą svietą nuopelną.

Neilgai Gutenbergas iš kunįgaikščio geradėjyščių naudoties tegalėja. Porį metų nuog išgriovimo jo spaustuvės praleidęs, jis pasimyrė apie 70 metų turėdams.

Tai atsitiko kovos mėnesyje 1468 metuosę.

---

6. Gutenbergo palikimas.

Gutenbergas bevaikiu pasimyrė ir savo šeiminai nieko kito nepaliko, kaip keletą savo atspaustų knįgų.

Bet už tai-gi svietui teip didį, milžiniška palikimą paliko, juog nei jokiai turtai niekados su anuom nesusilygins: jis *mokslą knįgų spaudinimo* atliko.

Tuojaus po sukulimui ir sndeginimui trečios Gutenbergo spaustuvės Moguncijoj, jo mokitiniai ir darbininkai po svietą išsiskyrė.

Anuosę laikuosę jau nestygo mokįtų žmonių, kurie kožną gerą daiktą pažinti galėja. Jau buvo akadėmijos, tai yra, aukščiausios iškalės, kame jaunimas tiesdarystės ir vaitystės mokiasi. Gutenbergo tai-gi darbininkai ir pradėja spaustuves ten užvesti, kame daugiausi mokitinių ir mokįtojų buvo.

Akadėmijos kartais net savo ištekliais spaustuves užvesdavo, nės prie mokslo daug knįgų reiki. Netrukus spaustuvės plačiai po visą svietą garsios tapo. Iš Vokietijos anos į Prancuzų ir Valakų žemę persikelti pradėja. Spaustuvės Rymo ir Paryžio miestuosę uždėtos tapo. Nė vienas karalėlaitis ir kunįgaikštis matydami, koki garbė ir nauda iš knįgų spaudinimo liekasi, patys šio amato meistrus pas savį kvietė, aniems pinįgus mokėja, bile tiktai šie jų krašte dirbtų.

Kelioliaką metų praleidus nuog Gutenbergo myrio spaustuvės jau visur buvo, kame žmonės apie mokslą rupinosi.

Lietuvoj ir Lenkijoj nemažai jau kuomet mokįtų žmonių buvo. Krakavoj buvo Akadėmija. Krakavoj pirmutinė

spaustuvė tapo įsteigta Jono Zainitzo m. 1465, tai yra keletą metų nuog Gutenbergo pasimyrimo. Vilniuje pirmutinė spaustuvė buvo užvesta metuose 1520 Jokubo Babyčio trusu. Metuosę 1558 spaustuvė buvo užvesta Brastoj Lietuviškoj (Brieste) Mikalojaus Radvilio (Radzivillės) Juodojo rupeščiu, kame ir buvo atspausta Brastinė arba Radvilinė reformatų biblija. Zabludavoj, Gardyno rėdyboj, spaustuvė Jono Chodkevyčiaus m. 1568 užvesta buvo. Varšavoj toki spaustuvė atsirado apie 1600 metus. Jėvijoj, Vilniaus rėdyboj, spaustuvė kunigaikščio Bohdano Oginskio m. 1611 įtaisyta tapo. Tame pat laike spautuvės įtaisytos buvo Seiniuose — Suvalkų rėdyboj 1603 m., Kedainiuosę, Kauno rėdyboj, 1677 m. — ir dar keliosę vietosę.

Pirmutinė biblija čėkiškoj kalboj buvo atspausta Pragos miestė 1488 metuosę, antra baltgudiškoj kalboj 1517 metuose; lietuviškai katekizmas Mosvidijuso, arba kitaip Martino Mažvidžio, m. 1547 atspausta buvo; lenkiška biblija atspausta buvo m. 1561, lietuviška biblija dėl reformatų 1563 m. Lietuviškoj Brastoj išleista buvo, o dėl katalikų toki pat lietuviška biblija Karaliaučiuje 1590 m. pasirodė.

Tokiu budu kaip spaustuvių skaitlius teip ir skaitlius išduotų knigų vis didinosi ir dabar kasmet šimtai tukstančių knigų atsispaudži.

Po miestus randasi didelės knigų krautuvės, arba kniginai. Kniginose kožną knigą nusipirkti galiama. Yra knigos, už kurias keletą desėtku rublių užmokėti reiki, o vėl yra tokios, kurias už keletą skatikų nusipirkti galima.

Šiandien teip-pat po visą svietą gazėtos arba laikraščiai išeina.

Laikraštis kasdien, arba kas sąvaitę naujis išeina ir apie visokius atsitikimus apsakinėji. Jegut šiandien kas atsitiktu viename krašto gale, tar ryt par žigunę žinė apie tą atsitikimą į rėdystę patektu; rėdystė savo laikraščiui rankraštį parašytu ir jį į spaustuvę pasiunstu;

spaudėjai tą žinę atspaudži ant popierio viename arba keliuosę tukstančiuosę ekzemplorių ir tukstančiai žmonių viename laike gal apie aną atsitikimą dasižinoti.

Laikraščiuose žmonės apie daugalį naudingų daiktų rašo: apie amatus, vaisbystę, kares, javus, šventenybes, prėkes, mokslus ir tt.

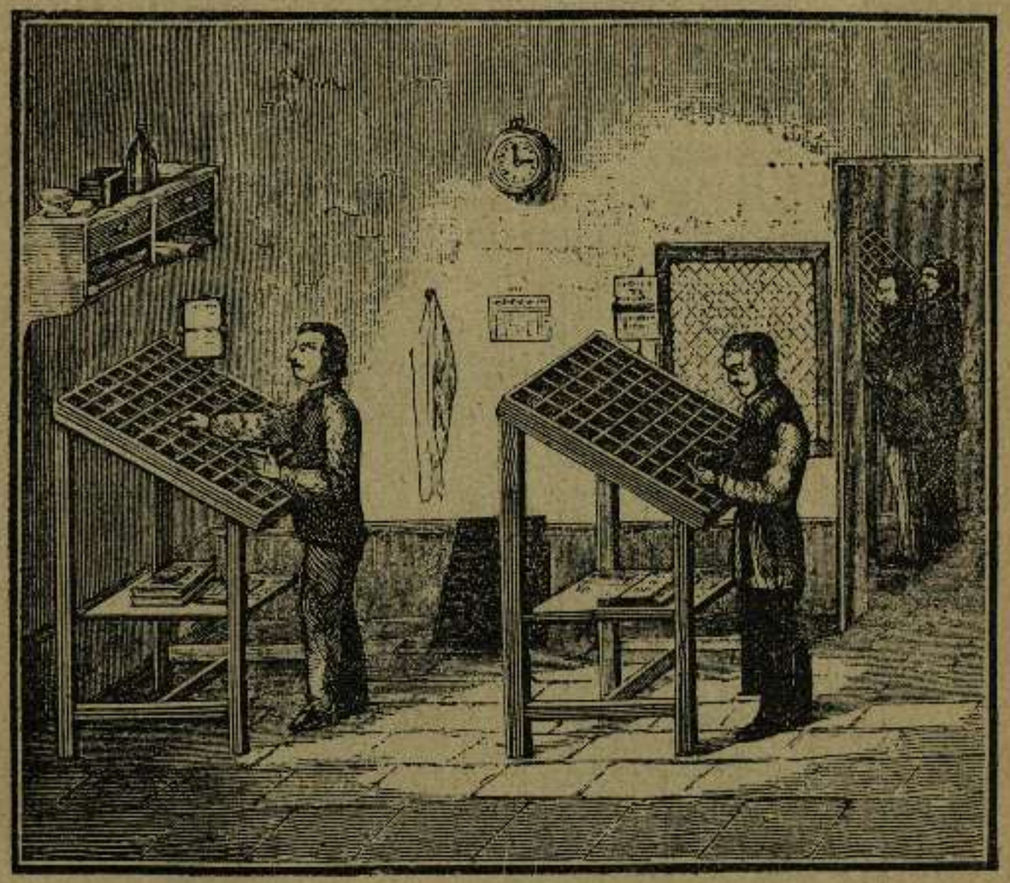

Spaudėjai knigas ir laikraščius iš raidžių sudėda.

Be pajudinamujų Gutenbergo raidžių negalėtumem laikraščius turėti, nės vis tai dėlei tukstančių žmonių parašyti nebutu galima teip greitai.

Tuom tarpu raidžių ir spaudos pasigaudami, tai yra *druko* pasigaudami, šimtai tukstančių žmonių vienoj ir toj pačioj dienoj gal apturėti ir skaityti naudingus pamokinimus.

Pirmiaus mokitiniai iškalėsę turėdavo viens nuog kito knįgas perašinėti, nės knįgos labai brangios buvo. Šiandien kožnas mokitinis gal savo knįgą turėti, nes spaudos pasigaunant jas pigiai parsiduoda.

Žodžiu tariant, ačiui spaudai dabar visokios žinės ir pamokinimai pigiai po svietą prasiplatin per knįgas ir laikraščius, knįgoms ir laikraščiams pigiems esant kaskart daugiaus žmonių anas skaito ir svietas kasdien gudryn eina.

Už vis tai *Jonui Gutenbergui* dėkuoti turime.

Ar kas kitus moka, ar pats mokasi; ar kas knįgą, ar laikraštį skaito, — ar tai dėl naudos, ar dėl pasilinksminimo — kožnas tur atminti, juog iš didelio Gutenbergo palikimo naudojasi.

Bet ir apie tai nereiki užmiršti, kiek tai tukstančių metų žmonės darbavosi, idant spaudą daeiti. Kaip nuog mazgelių ir paveikslelių abecėlių abecėlę išrado; kaip paskiaus ant akmenų rašė, ant gelžės ir ant medžio, iki pagaliaus popiruso, pergamino ir popierio neišrado; kaip Kostėris sau galvą sukė, idant ant lentų knįgas išpjaustinėti. Reiki atsiminti apie tą darbą tukstančių metų ir žmonių, kurių net vardų ne žiname, bet kurie patys to ne jausdami paskiaus Gutenbergui kelį praskynė.

Nuog amžių vienas pagerinimas paskui kitą ėjo. O jau ir Gutenbergui myrus paskiau nemaž pagerinimų žmonės spaudoj išrado: dar pigesnį popierį iš medžio ir šiaudų išrado; išrado puikias mašinas, su didžiu greitumu knįgas spaudančias. Tokią mašiną čia ant paveikslėlio matyti. Ant viršaus vienas žmogus popierį uždeda; iš dešinės pusės mašina popierį jau atspaustą išmeta. Iš kairės pusės matasi kvorma su raidėmis; ant jos — velanėliai su spaudos darylais.

Gutenbergui Moguncijoj paminklas išstatytas tapo. Apie jo gyvenimą ir triusą visas svietas žino. Knįgas, kurios iš Gutenbergo spaustuvės Moguncijoj yra išėjusios. dabar atsiminimui turtingi žmonės perka, už anas tukstančius rublių mokėdami.

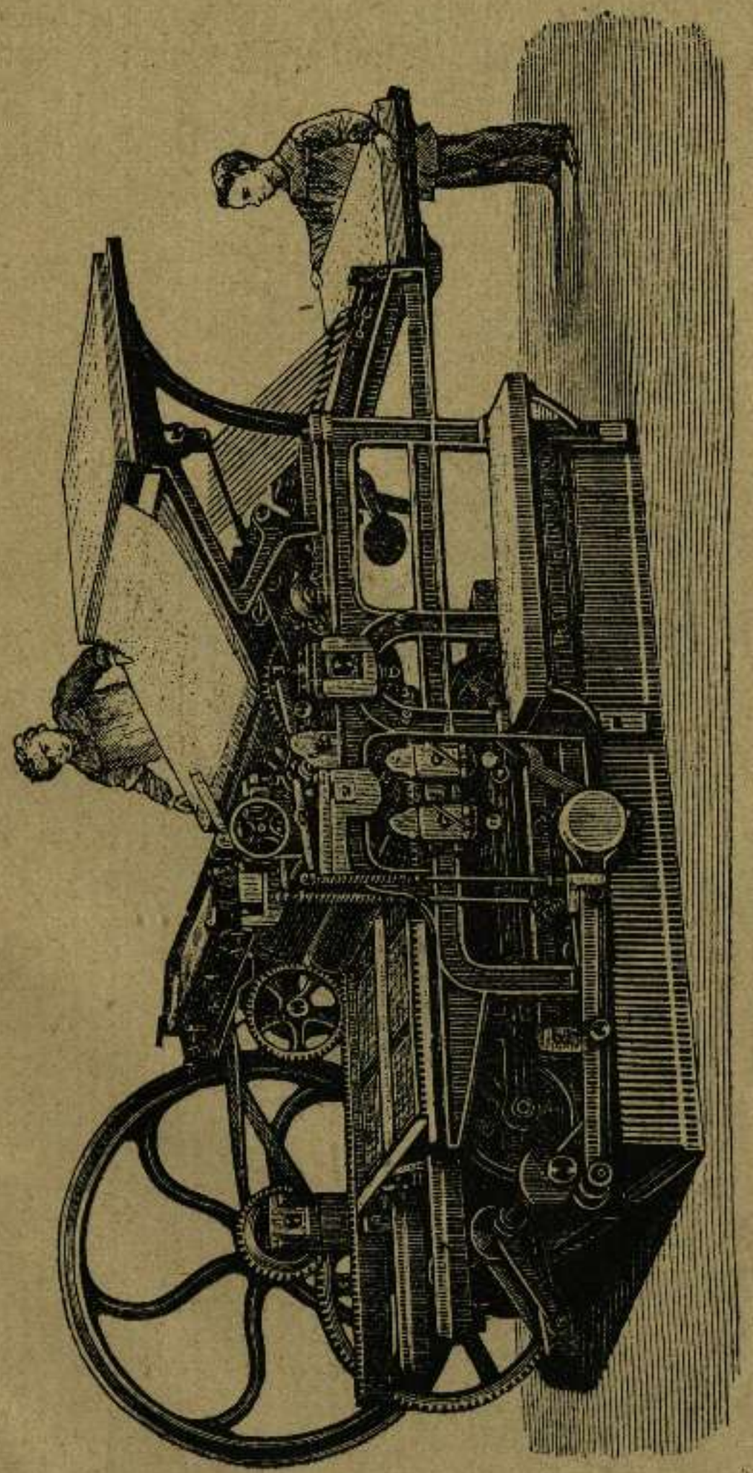

Šiandieninė mašina kningų ir laikraščių spaudimui.

Bet geriausiu Gutenbergo paminklu yra tie milijonai išmintingų knįgų, kurios po visus svieto kampus platinosi: — tai tikras Gutenbergo visam svietui palikimas.

Kuogeriausi todėl Gutenbergą paguodoti moka tie, kurie iš knįgų naudojasi, skaito ir mokinasi.

Rodyklė

	pusl.
Įženga	3
1. Kaip žmonės nuog seniausiųjų laiku terpo savęs susinešdavo	5
2. Kaip ir ant ko seniaus žmonės rašydavo ir kaip seniausiosios knįgos išsižiurėdavo	12
3. Kostėr'is iš Harlėmo ir pirmutiniai spaudos paveikslėliai. .	17
4. Jonas Gutenbergas ir spaudos išrodimas	22
5. Gutenbergo ir jo išradimo liktynė	26
6. Gutenbergo palikmas	28

30500213

Pasvalio rajono M. Katiliškio VB
000027197

Kaina: 0,60 Lt

655.1
Vi-139
D725